

I. Donkere dagen in Shan-si

Een koude wind blies over het winterse landschap. Het was nieuwjaarsavond. Nooit was een droeviger nieuwjaar gevierd in het huis van de geleerde Hsi¹ dan op deze Nieuwjaarsdag van het jaar 1878.

Bleek en mager stond hij in zijn gewatteerde overkleed in de deur van zijn woning. Hij zag er ziek uit. Hsi keek de dorpsstraat in. Een dik pak sneeuw lag op de daken. Stuifsnieuw stooft hier en daar langs de huizen. Nu en dan ging een huiverende gedaante voorbij. Veel te dun gekleed voor dit koude weer. Soms bleef een voorbijganger even staan om de bekende geleerde te begroeten.

‘Ach, eerwaarde leraar Hsi, u hebt ook veel te lijden! Wat moet er toch van ons worden deze winter? Als ’t zo verder gaat, sterven wij allemaal. De hemel zorgt niet meer voor de mensen.’ De geleerde Hsi kon weinig troost bieden. Hij draaide zich om en ging naar binnen. In zijn hart weerklonk de vraag: ‘Wat moet er toch van ons worden?’ Hij huiverde als hij aan het antwoord dacht.

’t Was nu bijna drie jaar geleden, dat de droogte begon. In de eerste tijd had de bevolking nog goede moed gehad. Men had elkaar getroost met de herinnering aan vroegere schaarse tijden, die spoedig waren voorbijgegaan. Maar toen oogst na oogst mislukte, nam de bezorgdheid toe. In groten getale trok men naar de tempels om de hulp van hogere machten in te roepen. Naar Chinese wijze werden in de openlucht toneelvoorstellingen

I. Spreek uit: Sjie. De h in de Chinese namen, voor of na de letters, moet overal (zo ook in Shan-si) als j worden uitgesproken.

gen gegeven. De beelden van de goden werden eerbiedig naar buiten gedragen. Ze werden zó geplaatst dat het schouwspel – dat ter ere van hen werd gegeven – het beste te zien was. Dagelijks trokken grote optochten naar de altaren die her en der aan de weg stonden. Op die altaren werd wierook gebrand. De bezoekers werden aangevoerd door Taoïstische priesters, duivelaanbidders, die half krankzinnig waren van opwinding. De zuidelijke poorten van de stad werden gesloten, want van die kant kwam de invloed van de boze geesten. De gesloten poorten bemoeilijkten het verkeer. De oudsten van het dorp hielden vergaderingen om te overleggen wat er gedaan kon worden om regen te krijgen. Mannen en jongens liepen over de uitgedroogde velden, fluitend en schreeuwend tegen de winden of ze toch regen mochten geven! Ze staarden angstig naar de blauwe hemel, waarvan de wolken voor altijd verdwenen schenen te zijn. Echter, niets mocht baten. Totdat ten slotte de hongersnood kwam en ... bleef.

Hsi, in zijn prachtige huis, waarin hij omringd was door de restanten van vroegere overvloed, was niet een van de eersten die ten prooi viel aan de nood. O zeker, hij had betere dagen gekend. In zijn jeugd – hij was nu veertig jaar oud – had hij gestudeerd, net als zijn vader en zijn grootvader. Met inspanning van al zijn krachten en met een hartelijke vreugde was hij doorgedrongen in de wijsheid van Confucius en Mencius. Daarna had hij examen gedaan. Net zoals duizenden dat al zovele eeuwen na elkaar hadden gedaan. Hij was met lof gepromoveerd, en had de rang verkregen van Geoeffend Talent. Daarmee lag de weg tot eer en invloed voor hem open. Hij had verder gestudeerd, om in de toekomst het tweede en misschien wel het derde of vierde examen te doen, dat steeds hoger aanzien geeft in de Chinese maatschappij. Zijn medeburgers in West-Chang, zijn geboortedorp, hadden tegen hem opgezien. Ze hadden hem graag hun belangen toevertrouwd. Hij was hun advocaat geworden bij de rechtbanken. Daar had hij

zich naam gemaakt door zijn welsprekendheid, zijn kracht en onverschrokkenheid. Intussen had hij van zijn vader de Chinese medicijnkunst geleerd. Daarnaast had hij trouw zijn akkers bebouwd. Omdat hij een groot stuk land had, was hij een welvarend man geworden. Hij had echter één verdriet: hij had geen zoon. Maar één ding – wat velen deden – had hij niet gedaan. Hij had zijn vrouw, met wie hij getrouwd was zonder dat hij haar kende, niet verstiten. Hij had ook geen tweede vrouw genomen. Zijn gevoel van eerlijkheid en rechtvaardigheid ten opzichte van zijn vrouw had hem dat belet. Zijn eerste vrouw was helaas jong gestorven. Hsi had, nu tien jaar geleden, een tweede huwelijk gesloten. Maar ook dat huwelijk bleef kinderloos. Dat was voor hem bijzonder moeilijk. Hsi leed eronder, want wie zou – als hij er niet meer was – zijn herinnering levend houden? Wie zou er wierook branden tot zijn gedachtenis? Dit alles had aan zijn leven een andere richting gegeven. Hij had het boeddhisme en het taoïsme bestudeerd. Godsdiensten uit Indië en China, van aanzienlijke ouderdom, die hem zielenvrede en eeuwig leven beloofden. Maar helaas, ze hadden zijn gemoed de verwachte vreugde en vrede niet gegeven. Toen was het met hem bergafwaarts gegaan. Hij was ziek. Voortdurend voelde hij zich moe en lusteloos. Hij studeerde niet meer. Met zijn boerderij bemoeide hij zich bijna niet.

Er kwam een verleiding op zijn pad. Zijn vrienden en burens kwamen vaak bij hem binnenlopen. Het huis van een Chinees staat altijd open. Een Chinees leeft veel meer tussen de mensen dan een Europeaan. De mensen zeiden tegen hem: ‘Neem toch wat opium, dat zal u vast goed doen. Een klein pijpje is al voldoende. En als het u niet bevalt, kunt u er zo weer mee stoppen.’ Maar Hsi had geweigerd. Hij had genoeg ellende gezien van die ‘vreemde rook’. Hij had de vreemdelingen die het vergif hadden ingevoerd in zijn geliefd vaderland, het Koninkrijk van het Midden, vervloekt. Hij haatte de opium, en daarom ook deze vreemdelingen.

Zijn vermoeidheid wilde echter niet overgaan. Toen deed hij, wat hij eerst niet wilde doen. Hij rookte opium en ... hij vond er baat bij. Maar alleen zolang de opium werkte! Daarna kwamen de bezwaren terug. Maar dan nam hij opnieuw opium en nog eens en nog eens. Zo werd de flinke, krachtige advocaat, de geëerde leerling van Confucius, slaaf van de opium die hij haatte. Hij kon er ten slotte niet meer buiten. Hij kwam slechts tot leven als hij kon roken. Hij studeerde niet meer. Hij pleitte niet meer voor de belangen van zijn medeburgers. Hij verwaarloosde zijn zaken. Hij was onverschillig ten opzichte van zijn vrouw en zijn vrienden. Het enige wat hij nog deed was opium roken.

Daarna bedreigde de reus van de hongersnood ook hem. Zijn voorraad koren was veel minder dan in vroeger jaren. Hij had veel geld uitgegeven voor opium. Ondanks dat was hij nog rijker dan velen van zijn burens. Hij had slechts een klein gezin. Z'n vrouw was een zorgzame huishoudster. Daarom had hij reden om hoop te hebben dat hij de zware tijd kon doorkomen. Met velen die hij kende was het veel erger gesteld. Hartje winter vernam hij van alle kanten de droevigste berichten.

Het duurde niet lang of Hsi was bang om in het dorp te komen. Alle mensen die hij daar ontmoette, keken allemaal even angstig en verslagen. Wie hij ook aansprak, hij hoorde niet anders dan hartverscheurende, ellendige berichten. Er waren veel mensen werkloos. De spinnenwielen stonden stil bij gebrek aan grondstof. Er werd geen huishoudelijk werk verricht. Men kon niets beginnen met een bodem die zo hard was als ijzer. De graanschuren waren leeg. Bedelaars waren er niet meer. Die waren tijdig naar andere streken getrokken. De troepen toneelspelers, die anders de dorpelingen kwamen vermaken, waren eveneens verdwenen.

De oudsten van het dorp kwamen naar de geleerde Hsi. Ze konden hun belasting niet langer betalen. Ze vroegen hem of hij misschien een verzoekschrift wilde schrijven aan de over-

heid om vrijstelling te krijgen. Alles wat verkocht kon worden, hadden ze al verkocht voor voedsel. Ze hadden zelfs geen warme kleren of dekens meer voor de winterse kou!

Op zekere dag hoorde de geleerde Hsi onrustwekkende berichten uit de naburige stad. Daar was iets bijzonders gebeurd. Hij vroeg zich af: Zou de ellende dan nóg groter worden? Onverwacht, zonder voorafgaande kennisgeving, waren twee vreemdelingen in Ping-yang aangekomen. Dat was zolang men zich kon herinneren nog maar één keer eerder voorgevallen. Dat was acht jaar geleden, toen een Engelse leraar, Williamson, met een vriend op doorreis was, en een paar dagen bij hen had vertoefd.

De twee jonge mensen die nu gekomen waren, droegen Chinese kleding. Men zei dat ze gekomen waren om de taal te leren, en dat ze van plan waren om te blijven. Langzamerhand kwam men erachter dat deze mannen, Turner en Drake, leraren waren van een westerse godsdienst. Schijnbaar hadden die twee helemaal niets te maken met handel of opium.

Het stond Hsi en een aantal andere voorname lieden volstrekt niet aan dat ze gekomen waren. De tijd was al zo moeilijk. De bevolking had al zoveel te lijden! Ze waren heel blij toen ze hoorden dat de vreemdelingen vertrokken waren. De twee mannen gingen naar de hoofdstad. Hsi had hen niet gezien, en hij verlangde er ook niet naar. Wat zou hun komst anders kunnen brengen dan ellende? Er was al ellende genoeg in het land. De komst van de vreemdelingen zou onherroepelijk de toorn van de hemel opwekken.

De twee vreemdelingen hadden ook een andere godsdienst! Hsi was er verontwaardigd over. En toch was hij er soms ook nieuwsgierig naar. Men zei dat het geen leer was van zedenlessen, zoals het confucianisme. Geen filosofie, zoals van de taoïsten. Het was evenmin afgoderij, zoals de boeddhapriesters die brachten. Maar wat kon het dán zijn? Hij hoorde, dat de vreemdelingen gesproken hadden over de enige ware God,

onzichtbaar, en toch overall tegenwoordig. Maar wie enigszins nadacht, kon toch wel begrijpen dat het Opperwezen veel te verheven was om aangebeden te worden door gewone mensen! En dat Hij de gebeden van een gewoon mens zou verhoren, dat was toch al te dwaas. Zelfs de gouverneur van het district had al veel te belangrijke bezigheden om zich te bemoeien met de persoonlijke aangelegenheden van een gewoon mens. Nee, die leer kon niet anders dan vals en dwaas zijn.

Maar ja, erger dan de ruwe afgoderij om hem heen zou het toch ook niet kunnen zijn, meende Hsi. De mensen zouden nu wellicht de dwaasheid van hun afgodendienst wel gaan inzien. De goden gaven immers totaal geen hulp, hoe ijverig er tegenwoordig ook gebeden werd. Hsi kon niet begrijpen dat de mensen zo dwaas konden zijn. Hij had met eigen ogen gezien hoe ze eerst de goden hadden geëerd en gevierd met hun schouwspelen en feesten. En toen dat niet hielp, hadden ze de goden heel oneerbiedig uit de tempels gehaald, en in de brandende zon geplaatst. De goden moesten zelf maar eens onder vinden hoe verschrikkelijk de droogte was. Maar ook dat had niet geholpen! Zouden de mensen dan nooit begrijpen dat het dwaasheid was om goden te maken en die te aanbidden?

En toch, zo piekerde Hsi, móésten er hogere machten bestaan. Maar ... zou de God Die de mensen gemaakt had, dan geen medelijden met hen hebben? Hij herinnerde zich het gebed van keizer Hau-Kuang, enige tientallen jaren geleden. Toen had Peking erg door droogte te lijden. Ootmoedig, met belijdenis van schuld, had hij zijn smeekbede voor de hemel uitgestort. In die nacht was er een overvloedige regen gevallen. Maar helaas, de keizer was inmiddels als een kind. Hij kon niet meer voor zijn volk opkomen. Eigenlijk waren ze zonder hogepriester. Ach ... was het maar waar wat die vreemdelingen leerden, dat het hart van de grote God vol was van liefde tot de mensen, en dat Hij wel wilde luisteren naar hun gebed. Hsi zou er alles voor over hebben als hij dat zeker mocht weten.

Maar de hemel kende geen deernis. Er kwam geen antwoord van de hemel. Elke maand werd de ellende erger en erger. Nu het inmiddels weer winter was, stonden miljoenen op de rand van de hongerdood. Hsi kende in zijn eigen dorp al verschillende huizen waar allen gestorven waren. De hongerkoofts woedde in de hele vlakte die zo dichtbevolkt was. Oude mensen en kinderen stierven bij duizenden. Velen waren vertrokken, om verder in het zuiden brood en leven te zoeken. Maar in veel andere gezinnen hadden ouders en kinderen, die geen uitzicht meer hadden dat er ooit voedsel zou komen, zelfmoord gepleegd. Niemand durfde een leegstaand huis binnen te gaan. Meestal was er niets anders te vinden dan dode lichamen.

Het lot van de vrouwen was nóg erger. Er waren rijke handelaars van het zuiden gekomen, en mannen met wagens. Ze gingen van dorp tot dorp. Ze schenen veel zilver te bezitten, en ze wilden graag vrouwen en meisjes hebben. Met wagens vol vertrokken ze. Jonge vrouwen en moeders, meisjes en zelfs kinderen verdwenen bij honderden. Waar ze heen gevoerd werden wist niemand. Maar één ding was zeker, terugkomen deden ze niet.

Toen het hartje winter was, vlak vóór die verschrikkelijke nieuwjaarsdag, hoorde Hsi dat de Engelse zendelingen vanuit de hoofdstad waren teruggekomen. Op hun reis naar het zuiden waren ze opnieuw door zijn district getrokken. Zij konden nu de taal beter spreken. Ze vertelden over de verschrikkelijke omstandigheden in de gebieden waar ze doorheen gereisd waren. De harde grond, die dichtgeslagen was door de koude, door-dringende wind, droeg overal de sporen van de hongersnood. Mannen en vrouwen, die hun huis hadden verlaten om voedsel te zoeken, lagen bevroren of dood aan de kant van de weg. Ze werden soms opgegeten door de zwerfhonden. Op veel plaatsen waar enige maanden geleden de twee jonge mannen nog achtervolgd werden door hongerige mensen die om brood bedelden, was nu alles stil en verlaten. De menselijke restanten

die overal lagen spraken duidelijke taal. Wagens volgeladen met vrouwen en meisjes hadden ze nog wel gezien. Die werden naar het zuiden gebracht. In sommige streken hadden ze horen vertellen dat zelfs mensenvlees als voedsel werd gebruikt. Met ontroering hoorde Hsi deze berichten van de zendelingen navertellen. Het was precies zoals hij het zelf alle dagen waarnam in zijn eigen omgeving. Alles wat de mannen vertelden, was waar. Het was zelfs nog erger! Want in de buurt waar hij woonde was de honger zó sterk dat men niet alleen de doden als voedsel gebruikte. In hun radeloosheid hadden ouders hun kinderen gedood en gegeten, en kinderen hun ouders! Dit gebeurde in de dorpen in de hele omgeving. Men durfde niet langer ongewapend zijn huis te verlaten. In een naburig dorp waren onlangs vijf vrouwen door de rechters tot de brandstapel veroordeeld, omdat ze kinderen hadden gestolen, geslacht en gegeten. Het allerergste wisten de vreemdelingen dus gelukkig niet.

Maar waar moest dit alles op uitlopen! Het leek wel of het hele menselijke geslacht zou uitsterven. Vijfenzeventig procent van de bevolking was inmiddels al omgekomen. Als de hemel niet tussenbeide kwam, zou er dan wel iemand overblijven? Het verwonderde de ongelovige geleerde niet, dat de gebeden van velen inmiddels veranderd waren in vervloekingen van hun goden.

Hsi hoorde, dat de landsregering deed wat ze kon in deze grote nood. In de grote steden zorgde de regering voor hulp. Via de vreemdelingen was Hsi zelfs ter ore gekomen dat in de hoofdstad grote bedragen geld werden uitgedeeld. Dat geld had men ontvangen van andere landen. Maar in zijn district was van deze hulp nog niets merkbaar. Het kon niet anders of in het nieuwe jaar, dat net begonnen was, zouden vele miljoenen omkomen. Maar ... er waren ook andere dingen. Daaraan had Hsi zelfs in zijn stoutste dromen niet gedacht. Hij wist niet dat de jonge Engelse zendelingen na hun vreselijke reis veilig de kust had-

den bereikt. Hun verhalen hadden het diepste medelijden opgewekt. De zendelingen hadden brieven geschreven naar hun vaderland. Er was zelfs al geld overgemaakt vanuit Engeland. Hsi wist niet dat een van de twee mannen inmiddels alweer op de terugreis was samen met een oudere zending, David Hill. Ze hadden middelen bij zich om hulp te bieden. En wat Hsi al helemaal niet wist, was dat deze David Hill inmiddels al op weg was naar ... Ping-yang!